

I . Актуалност на проблематиката

В средата на XX век Съединените Американски Щати вече са страната с най- висок жизнен стандарт. Страна, която реализира мечтите на хиляди емигранти по света. Държава , която ежегодно е притегателен център за най-образованите и най-квалифицираните кадри. Само за 150 г. затънтената колония, занимаваща се с селско стопанство и добив на полезни изкопаеми, успя да се превърне в най – голямата икономическа сила в света. Правителството почти никога не е предоставяло монополни права на една фирма, нещо, което бе обичайно за Европейските държави. Тук всеки може да открие фирма, всеки бизнес е открит за всички желаещи. Цените почти във всички сфери не се контролират от нито едно правителствено учреждение. В САЩ капитализма възниква без много от ограниченията, наложени в по – старите държави , в които търговията се контролира централно от държавата, от съюза на производителите, синдикати и т. н.

Разбира се ,икономическият просперитет ,на пръв поглед може да се обясни с различни исторически и географски фактори ,а именно:

1. На територията на САЩ не са се водили войни от втората половина на IX в. /Гражданската война/,което обяснява липсата на негативни явления,свързани с разрушенията от военни действия.Същото може да се каже и за Австралия,обаче.

2. САЩ притежават много залежи на природни богатства,което ги превръща в страна с добра ресурсна обезпеченост.Този фактор е валиден и за Русия,например.

Следователно причините за сравнителното добро икономическо състояние на страната , могат и трябва да се търсят в по-дълбок разрез,при анализиране на модела на развитие на пазара и икономиката като цяло.

Целта на настоящата курсова работа е да развие и анализира американския модел на развитие на икономиката,като елемент на англосаксонския модел.

II . Същност и характерни черти на пазарната система

Американците често обясняват индустриалното си развитие, като триумф на принципите на икономическия либерализъм. Важните функции в икономиката на САЩ са в частни ръце. Почти целия транспорт на далечни разстояния се осъществява от частни фирми (вкл. авиокомпаниите, товарните железници и автобусните линии). Телефонната система е частна, 80% от електроснабдяването също. Голяма част от американските болници са частни, както и пощите. Те извършват услугите много по – качествено и бързо.

Американският икономически растеж не е продукт само на индивидуализма. През целия XIX век федералното правителство защитава американските производители от външна конкуренция чрез високи митнически тарифи (над 20%). Освен това, правителството на САЩ използва обществени фондове или активи (по – специално земя), за да се поощряват частните корпорации. След като американците решават да предоставят земя срещу усъвършенстване на инфраструктурата на страната, те бързо създават индустриална местност, която през 50-те години на миналия век успешно конкурира Англия.

Развитието на транспортната мрежа преобразува селското стопанство. Днес по – малко от 3% от населението е заето с селското стопанство. Но през 1800 г. САЩ са почти изцяло селскостопанска държава с незначителна индустрия и с няколко малки града (95% от населението живее непосредствено при земята, в фермите). След 1825 г. американските ферми започват бързо да променят своя начин на живот поради новите канали и ЖП мрежа. Те започват да се специализират в една ,две селскостопански култури или в дадена порода домашни животни. След 1840 г. фирмите започват да функционират на основата на производство срещу заплащане в брой. След излизането си на пазара фирмите усвояват нови технологии за да подобрят производителността. Всичко това води до повишаване на производителността толкова бързо, че от 1880 г. фермерите хронологически дават свръхпроизводство и цените на селскостопанската продукция постепенно спадат. Някъде 1900 г. започва фермерската криза. Бедни, изолирани и притиснати от понижаващите се цени, те стават зависими от месните кредитни банки и от отдалечените пазари, където се формират стойността на тяхната реколта.

Ръста на населението и развитието на транспортната мрежа създават интегриран вътрешен пазар, без търговски ограничения. Самият размер на този пазар прави възможни икономии при производството и разпространението на продукцията, което

поощрява индустриалното развитие и създаването на по-крупни фабрики.

Размера и интеграцията на американските пазари са предварително условие за възникването на големите монополи в последните две десетилетия на XIX век. За това спомага електрификацията на страната и въвеждането на двигателя с вътрешно горене в периода (1890 – 1920 г.).

Първоначално корпорациите се опитват да контролират конкуренцията, чрез картели, които контролират цените, или чрез изкупуването на конкурентни предприятия. Но това е неуспешно и затова се налагат други средства – по-добър вътрешен мениджмънт, съсредоточено производство и създаване на по-систематизирана реклама. Други големи корпорации възникват в резултат на сливане - обединяване на компании, които преди това са били конкуренти. Тези корпорации са значително по-усъвършенствани, защото получават предимство пред конкурентите си с по-евтината си продукция и с големите си размери.

Най-големите корпорации бързо съчетават преимуществата си с добре финансирани проекти - конструкторски програми, а това води до изобретяването на нови приспособления и подобряване на продукцията.

Корпорацията е гъвкава форма, която се приспособява към новите обстоятелства много по-бързо от семейните фирми и събирателните дружества. Семейните фирми не са възприели мениджърския капитализъм и не са се модернизирани.

Американската корпоративна структура е уникална по принцип. Подготвя се висококачествен персонал за корпорациите и през 20-те години, стабилен поток от мениджъри с университетско образование навлиза в големите американски корпорации.

Създаването и разнообразяването на дейността на корпорациите се насърчава от сливанията. В американската икономика съществуват три вълни на окрупняване:

- 1) 1895 – 1900 год. – води до създаването на вертикално интегрирани и функционално интегрирани фирми.

- 2) през 20-те години, особено след 1924 г. се базира на революцията в автоматизацията на производството, която води до широко мащабно и серийно производство.

- 3) през 60-те години се създават фирми с разнообразни сфери на дейност, които да могат да се конкурират успешно на международните пазари.

След неоспоримия бум след управлението на президента Роналд Рейгън в началото на 90-те години, американската икономика изпадна в период на стагнация. Донякъде, това е обяснимо, като се има предвид естественото развитие на периодите на икономиката в теоретичен аспект.

Незадоволителното състояние на икономиката до голяма степен е резултат от масивния федерален дефицит и банкрута на стотици спестовни банки, спекулирали неразумно с средствата си и действали неправомерно в законодателно нерегулираната икономическа среда на 80-те години. Краят на студената война също има сериозен краткосрочен ефект, тъй като голяма част от договорите за производство и доставка на въоръжения бяха анулирани.

III. Икономически критерии за сравнителна оценка

Ресурси,обезпеченост,национално производство

1. Селско стопанство

Растениевъдство и животновъдство: Земеделието на САЩ е сред водещите в света благодарение на добрите природни условия и периодичното реструктуриране и

модернизиране. Делът на селското стопанство в БВП е около 2%, а заетите в него са 2,9% от трудоспособното население. САЩ произвеждат 70% от житните култури в света и 80% житните фуражи спрямо световното производство.

2. Промисленост

Добив на природни богатства – В САЩ се добиват 15% от природните богатства в световен мащаб. Има големи запаси от въглища, нефт, газ, желязна руда, мед, цинк, молибден, олово, злато, сребро, уран и др. Но поради големите вътрешни нужди, сравнително високо развит военно-технически комплекс, значително количество суровини се внасят. Това прави този отрасъл уязвим от световната конюнктура, налага гъвкавост при отношенията на страната с други държави и внимателно планиране на импорт-експортния баланс.

Енергетика – САЩ произвежда 20% от електроенергията в света, същевременно потреблението и възлиза на 25%, с което страната, заедно с Канада се нареждат на водещото място по потребление на електроенергия на глава от населението. За това разхищение допринася не на последно място ниската ѝ цена.

Промислени отрасли – Делът на промишлеността в БВП през 2002 г. е 18%, а процента на заетото в него трудоспособно население е 16,4%. Главния промишлен район е на североизток (триъгълника: Ню Йорк – Чикаго – Сейнт Луис). В последните години в този район се наблюдава процес на стагнация и деиндустриализация. Това се обяснява и с липсата на данъчни преференции за предприятията в отрасъла и ненамесата на държавата с цел стимулиране.

Лека промишленост – Също добре развита, но силно зависима от евтините стоки, произведени от Китай и другите азиатски страни.

3. Транспорт

Пътната мрежа на САЩ е най – дългата в света: 6,233 млн. км. Разбира се това е логично, като се има предвид мащабите на страната, производството, импорто-експорта и т.н.

ЖП Транспорт – През втората половина на XIX век железниците са важно превозно средство и допринасят значително за урбанизацията и икономическото развитие на страната. По – късно предпочитани превозни средства стават автомобилите и самолетите, поради което железниците западат и много линии са закрити.

Воден транспорт – Речното корабоплаване разполага с 40000 км. добре подържани водни пътища. Основни плавателни реки са Охайо, Мисури, Мисисипи, за транспортни цели се използват и големите езера.

Въздушен транспорт – Системата за въздушния транспорт на САЩ е най – развитата в света. Страната има най – големия пътнически авиофлот както и най – много летища. Реорганизацията през 80-те год. извършена от правителството на Рейгън, води до изостряне на конкурентната борба между различните компании.

Като цяло американската система е ресурсно добре обезпечена и е осигурена висока поглъщаемост на пазарното производство. Съществува ниска степен на уязвимост. Националната производствена функция е много динамична ,от гледна точка доминиращия фактор,осигуряваща висока конкурентно способност.Изключителен икономически растеж осигурява развитието на високите технологии.

Динамика на БВП на САЩ и дела му в обработващата промишленост в млн.долари

Област

1996 г.

2001 г.

Общ размер на БВП

5743837

7636036

Всичко БВП в промишления отрасъл

1031425

1332093

В това число

- в производство на промишленото оборудване

114831

150198

- в производство на електротехническо оборудване

94926

143753

- в автомобилостроенето

46102

85054

- в приборостроенето

52212

52280

4.Банково дело

Създаденото през 1913 г. Управление за федерален резерв обхваща 12 регионални банки с 25 филиала. Те участват със своите представители в Управителния съвет, който определя лихвената и парична политика, независим е от правителствата и Конгреса, но се отчита пред тях. Председателя на Управителния съвет, след като е одобрен от Конгреса, се назначава от президента. Банковата система използва опита от кризата в банковото дело през 30 – те години и се основава на селективния банков принцип (за разлика от универсалния). Търговските банки не участват в сделките с валутния пазар и с ценните книжа, които са приоритет на специален клон от инвестиционни банки. Регистрацията на банки се извършва в всеки отделен щат. Те нямат право да откриват филиали в други щати, но това ограничение не се спазва съвсем строго след решение на върховния съд от 1985 г. С антитръстовия закон се забранява сливането на банки в рамките на един щат.

В средата на 80 – те години банковото дело в САЩ преминава през най – голямата криза в цялата си история. Тя е предизвикана, от една страна от промените в банковото законодателство, а от друга – създаването на държавна система за защита на спестяванията, която гарантира влог в размер до 100 хил. US\$ при евентуален банкрут. Това довежда до закриването на голям брой по-малки спестовни каси и банки (221 през 1988 г.), пуснали рисковани кредити без сигурно покритие. В периода 1985 – 1994 г. банките са намалели от около 14400 на 10450.

5.Бюджет на САЩ

Федералният бюджет през 1950 г. беше 1200 млрд. долара, без да включва допълнителните разходи на щатско и местно равнище в размер на 600 млрд. долара. Транспорта, образованието, полицията, противопожарната охрана, помощите за безработни и здравеопазването се финансират предимно на местно равнище. От 1960 год. насам САЩ са имали положителен федерален бюджет, само два пъти – 1960 г. и 1969 г. През 70-те години дефицитът се удвоява. По време на Рейгън настъпва ново удвояване на дефицита и икономиката на 90-те години буквално е застрашена. Причината за това удвояване е предимно е увеличаването на разходите за отбрана. Падането на Берлинската стена и реформите в Източна Европа създават възможност за съкращаване на военните разходи, но войната в Персийския залив през 1991 година налага нови разходи за отбрана. В края на управлението на Буш дефицитът нараства наново.

**Валутен резерв
1993**

1994
1995

Валутен резерв (млрд. \$)

73,4

73,3

75,0

3 м. Резерв

11,1

11,1

11,1

Динамизъм на модела

Икономически показатели

1999

2000

2001

БВП прираст (реален %)

2

2,3

2

Ръст на цените (%)

15,2

15,2

15,2

Инфлация

2,8

2,1

2,2

Безработица

5,6

5,4

5

Права на собственост

В САЩ частната собственост е нормативно защитена чрез националното законодателство. Частната собственост е неприкосновена и единствена основа на пазарното развитие.

Държавата няма роля, не регулира и не насърчава една от структурите, за сметка на други. Едноличния сектор е изключително динамичен, не съществуват никакви бюрократични бариери за развитието на бизнеса, основен източник на поминък за малцинствените групи и двигател на научно-техническия прогрес. По-голяма част от тези фирми са семейни и функционират в среда на нормалната печалба. При рецесия в икономиката, обаче тези фирми стават изключително уязвими.

Колективните фирми са обособени в малък размер. Особено ярко са изразени корпорациите-типично изразена форма на акционерство. Разграничават се тръстове и концерни. През 50-те години настъпват промени в тези структури като се създават транснационалните компании /филиали зад граница/.

Що се отнася до държавния сектор-той е децентрализиран, слабо развит. Причината за това е философията на американския модел /либерализма/.

За американеца частната собственост е единствената просперираща форма на собственост.

Разпределение на богатството

Днес, в САЩ богатството е неравномерно разпределено. С течения на поколения американците са се надявали да премахнат бедността. И действително това почти става през 1960 година – време на истинско благоденствие за Америка. Американците вярват, че нито едно човешко същество не е по-добро от друго и всички са равни пред закона, но те са участници в надпреварата за успех, който се измерва чрез благосъстоянието им. Американците не подкрепят високите данъци с цел преразпределение на националния доход. В резултат на това разликата между бедни и богати е значителна. Една пета от населението, най-заможните, получават над 40% от националния доход, а друга една пета, най-бедните, се задоволяват само с 5%. Това съотношение не е претърпяло съществени промени през XX век, въпреки, че понякога леко е варирано. През втората световна война например военните са осигурявали пълна заетост на работната сила и бедните стават сравнително по-състоятелни. Затова пък през 80-те години на нашия век най-имотните увеличават своя дял от общия доход.

Пазарът играе основна роля при разпределение на дохода, като вторичното разпределение чрез политиката на доходите е по слабо изразено.

Държавата влияе на това разпределение чрез пазара на труда, който е силно сегментиран.

В САЩ има ефективно разпределение на доходите и е създадена много добра мотивационна система. Наблюдава се характерна поляризация на доходите и липсата на политика на доходите силно пречи на развитието на страната.

Регулатори на икономическите процеси

Пазарните регулатори се отличават с конкурентност, слабо сравнено действие и ценообразуване. Пазарният механизъм е ефективен, като държавното регулиране няма голямо значение за икономиката и съставните му елементи са следните: икономическото законодателство /осигурява конкуренцията, дефинира ясно правилата на бизнеса/ и паричната политика /използват се монетарните инструменти, умерена данъчна система/. Държавното регулиране, като цяло допълва пазарното и по този начин го оптимизира.

IV. Неикономически критерии за сравнителна оценка

Държавно устройство

Съединените Американски Щати са федеративна президентска република. Действа конституция, приета на 17 септември 1787 г., която влиза в сила на 4.03.1789 г. Държавен глава е президента. При отстраняването му или при подаване на оставка, също и в случаи на смърт, неговият пост се поема от вицепрезидента, който има право да назначава нов вицепрезидент с подкрепата на мнозинството от двете камари на Конгреса (парламента). Президентът и вицепрезидентът се избират за 4 г. с не преки избори в два тура и най-много за два мандата. Законодателната власт принадлежи на Конгреса, който се състои от Сенат и Камара на представителите.

Партии (представени в парламента):

Демократическа партия: основана е през 1783 г. През 1830г. приема сегашното си име. Партията няма постоянен членски състав.

Републиканска партия: основана е през 1854 г. като партията на предприемачите от Северните щати и в щатите на индустриалния Изток. Заема по – консервативни позиции от демократичната партия. Няма постоянен членски състав.

Политическия фактор е благоприятен за икономическото развитие, защото се отличава със стабилност и прогнозируемост.

Образование

Още в колониални времена американците имат много основни училища и въпреки, че тогава само незначителна част от населението е имала по-високо образование от основното, страната се гордее, че е една от държавите с най - висока степен на образованост. Едва през 30-те години на миналия век под натиска на общественото мнение се задължава основното образование 1850 г. До края на XIX век преобладаваща част от американците напускат училище на около 16 г. и незначителна част от тях завършват гимназия, и само малцина отиват в колежи.

След 1900 г. обаче средното образование постепенно става задължително. Днес около 45 млн. ученици учат в основни и средни училища. Училищата се изграждат и контролират от гражданска общност. Най-очевидното следствие на смесена система на образователните и социални услуги, които се базират както на обществени, така и на частни източници, е че качеството на образованието в различни видове училища сериозно се различава.

Според конституцията образованието е приоритет на отделните щати и всеки от тях приема свои закони за образователната система. В последно време правителството на страната има все по – голямо влияние в решаването на различните проблеми, особено при отпускането на субсидии. На първо място за образованието се грижи държавата, като осигурява на всички граждани безплатно обучение. Но многобройните проблеми в образованието от години са тема за критики. В общи линии общообразователното ниво в страната е доста по – ниско от това на други индустриални държави.

Социално осигуряване и услуги

В САЩ не съществува единна, валидна за всички щати, осигурителна система. Подготвената от администрацията на президента Клинтън реформа, която да даде някои основни здравеохранителни гаранции, е отхвърлена при гласуването ѝ в

Конгреса през 1994 г. В момента здравното осигуряване се осъществява от голям брой частни и държавни застрахователи, които обхващат голяма част от населението. Американците, обикновено внасят сами определени от тях суми за здравна осигуровка при частните застрахователи или това се извършва от техните работодатели, като добавка към тяхната заплата. Много често последното се използва като мотивация на труда на служителите.

Така както имат Конституция от XVIII век, американците са наследили и система от социални услуги, създадена преди двеста години. През 1800 г. нито една западна нация не е разполагала със система за социално осигуряване, обществено здравеопазване, или безплатно образование. Подобни услуги са само частично предоставяни от държавата. Това се е извършвало само от богати хора, църква и местни управи. В САЩ тази дейност е била само местна, тъй като щатските и федерални власти дълго време си делят отговорността за социалните грижи, поради което липсва една обща политика. Бъркотията, която възниква в резултат на това, се задълбочава от разделението на населението на много етнически групи, стремежът към разчитане само на собствени сили и многобройните религиозни секти. Като резултат, днес САЩ разполага с хибридна система, която съчетава местни, частни и федерални институции. Така например има университетски болници, религиозни болници, градски болници, военни болници за ветерани от войните. По същия начин съществуват държавни и частни домове, училища, благотворителни организации и пенсионни схеми. Системата не е всеобхватна, тъй като американците вярват в упованието на собствените си сили и очакват, че пазарната икономика ще регулира потока от услуги. Работата дава на американеца смисъл на съществуването му.

Култура

Предвид широките емиграционни вълни, които заливат САЩ, културата е изключително разнообразна. САЩ са най-религиозната от всички развити индустриално нации. Въпреки обстоятелството, че американските църкви не получават финансова подкрепа от държавата и приходите им изцяло зависят от частни дарения, обществения климат е благоприятен към всички форми на християнски и еврейски религии. 60% от американците принадлежат на някоя църква и синагога – цифрата е претърпяла незначителни колебания от 1960 г. до наши дни. Най-ревностни богомолци са католиците. Те формират най-голямата единна църковна общност с 55 млн. членове, докато протестантите са 79 млн., но са разделени в много секти. Има 5.9 млн. евреи, 4.1 млн. източно православни и 300 хил. души от други вероизповедания, включително 100 хил. будисти.

Повечето музеи в Европа не проявяват интерес към изкуството на Америка. За разлика от тях в последните години на XIX век, когато са създадени големите американски музеи, САЩ изразходва огромни средства за закупуване на антични предмети от Гърция, Рим и Египет и притежават огромни колекции от европейското изящно изкуство. Чрез откриването на тези музеи американците плащат данък на европейския си произход, но същевременно насочват вниманието към разликата между САЩ и Стария свят. Дори при изграждането на тези впечатляващи музеи, американците разглеждат европейците като свои опоненти. В художествената литература, във външната и вътрешната си политика те се гордеят със своята неповторимост и радикална простота, с бягството си от европейската култура, като подчертават, че не са европейци, те се опитват да приемат условията на своята нова цивилизация.

Национална идентичност

Американецът отказва да отъждестви отделната личност с определена класа. Това е част от американската идеология, която подтиква всеки индивид да се

чувства отговорен за собствената си съдба. Този, който не може да си намери работа най-често вини себе си, а не състоянието на икономиката. Бедния американец обикновено не мрази богатите, а по-скоро се надява, че той или децата му ще се присъединят към тях.

Американците признават класовите различия, но го правят само за да си създават стандарт, по който могат да се мерят. Те винаги се надяват, че ще успеят да се изкачат до по-високо обществено стъпало.

Американски ценности и исторически фактор

Неспокойния дух на тази нация се дължи отчасти на американската вяра в непрекъснатата възможност за ново начало, вяра, основаваща се на повече от триста години опит.

Тъй като материалните блага по принцип са достъпни за повечето американци, те често престават да бъдат най-важните неща в живота. Вместо това гражданите на САЩ непрекъснато търсят начин да усъвършенстват себе си и жадуват за нови преживявания. Освен неспокойството, индивидуализма и въздействието на материалното благополучие, самите американци се затрудняват да изброят други национални черти.

Американците са противоречиви в много отношения макар, че фанатично подкрепят равенството никога няма да допуснат установяването на монархия, те се радват на посещението на различни кралски особи, най-вече на английските. Въпреки, че са анархисти по душа и се отнасят с подозрение към дисциплината, те са като омагьосани и хипнотизирани от реда.

Историческите фактори са изключително благоприятни към икономическия прогрес.

V. Заключение

Предимствата на американския либерален икономически модел могат да се обособят в следните групи:

ü Наблюдават се успешни съчетания а наследени и придобити предимства. Природните ресурси се експлоатират успешно, като се поставя акцент върху развитието на високо технологичните отрасли.

ü Акцентира се върху ефективността на производството с минимална намеса от страна на държавата.

ü Осигурена е и се поддържа пазарна конкуренция.

ü Вътрешните производители са надеждно защитени.

Недостатъците на системата се крият в следните аспекти:

- ÿ Сравнително не добре развита социална инфраструктура.
- ÿ Доста голям дял от производството е свързан с военно-икономическия комплекс.
- ÿ Проблемът за кредитното потребление ограничава възможностите за икономическия растеж.
- ÿ Сравнително ниско ниво на образователно развитие, като обикновено кадрите са строго профилирани.